

Маруся

Автор:

Григорій Квітка-Основ'яненко

Маруся

Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко

Григорій Федорович Квітка-Основ'яненко

Маруся

Часто мені приходиться на думку: чого б то чоловікові так дуже пристращатись на сім світі до чого-небудь, не то щоб до якої речі, а то хоч би і до наймиліших людей: жінки, діточок, щирих приятелів і других? Перше усього подумаймо: чи ми ж на сім світі вічні? І що є у нас, хоч скотинка, хоч хлібець на току, худобинка у скриньці, так сьому так усе без порчі й бути? Ні, нема тут нічого вічного! Та й ми самі що? Сьогодні жив, завтра – що бог дасть! Адже ж, живучи проміж людей, тільки й чуєш: там дзвонять по душі, там голосять по покійнику, там справляють старцям обід... Що в бога день тобі говорять: ось той недуж, той вмира, а той вмер... Ти і не оглядишся і незчуєшся, як zostавсь сам собі на світі: хоч і з людьми і проміж людей, та ба! Усе тобі або не такі приятелі, яких поховав, або і зовсім незвісні; та воно тобі усе равно, що блукаєш у дрімучому лісі! Ось стань про приятелів згадувати, то уся твоя пісня на один лад: от з тим хлопцями були – і вже він вмер, а з тим до школи укупі ходили – і той вмер, з тим парубкували – і той вмер; і сей, і той, і той, і сей, – усі повмирали. Коли ж се так є, так і пам'ятуй собі добре, що не забудуть і тебе на сім світі, озьмуть і не будуть питатись: чи хочеш до гурту, чи ще б, може, погуляв?

А після такої думки чого ж би нам, невічним, та пристращатись до уременного? Чому б так не робить: наградив тебе бог щастям, що батько й мати твої живуть при тобі і дякують добрим словом, що ти їх при старості і кохаєш, і поважаєш, або жінкою до тебе доброю, послухною, хазяйкою невсипущою, або діточками

покірними та слухняними – хвали за се бога і лягаючи, і устаючи, а їх шануй і кохай, і для них не жалій не тільки ніяких трудів, худоби, та, коли нужда звелить, душу свою за них положи, розпинайся, умри за них, та усе-таки пам'ятуй, що й вони на сім світі такі ж гості, як ти і усякий чоловік, – чи цар, чи пан, чи архирей, чи салдат, чи личман[1 - Личман – пастух, чабан.]. Коли отець наш милосердний кого з нас покличе, проводжай з жалем, та без укору і попрьоків; перехрестись та й скажи, як щодня у отченаші читаеш: "Господи! буде воля твоя з нами грішними!" І не удавайсь у тугу, щоб вона тобі віку не укоротила: бо гріх смертельний накликать на себе не тільки смерть, – і саму болість, хоч би яку-небудь: бо, не поберігши тіла, загубиш і душу на віки вічні! Більш усього пам'ятуй, що ти ховаєш сьогодні, а тебе захищать завтра; і усі будемо укупі, у господа милосердного на вічній радості; і вже там не буде ніякої розлуки, і ніяке горе, і ніяке лихо нас не постигне.

Іще ж і се ми думаємо, що як постигне кого-небудь біда і нещастя, що похова кого із своєї сім'ї або і родичів, то буцімто сее чоловікові приходить за його гріхи й неправди прежні. Ні, не так сее! Ось послухайте лишень, як нам панотець у церкві чита, що господь небесний нам як отець дітям. А після сього не гріх нам буде і таке примінити: от зберуться діти на вулицю грати, та будуть промеж ними щасливіші, та усе б то ім, замість іграшки, битись та лаятись, а меж ними буде дитина плохенька, смирна, покірна, і що усяк її може забідити. Адже правда, що батько тієї дитини, щоб вона не перейняла худа від своевольників, жалкуючи об ній, кликне з вулиці до себе і, щоб воно за товариством не скучало, посадить біля себе та й приголубить, і поніжить, і, чого вона забажа, усього їй дасть. Пожалуй, хлопці, що на вулиці zostались, не знаючи, яке добро тій дитині у батька, будуть жалкувати, що узят від них товариш. Дарма, нехай жалкують, а йому у отца дуже-дуже добре! От так і небесний наш отець з нами робить: бережить нас від усякої біди і береть нас прямисінько до себе, де е таке добро, таке добро... що ні розказати, ні здумати не можна! Та ще й так подумаймо: чувствуеш ти, чоловіче, що се бог за гріхи твої послав біду? Так же й розсуди: який батько покине овсі діток, щоб без науки ледащіли? Усякий, усякий отець старається навчити дітей усьому доброму; а неслухняних по-батьківськи повчить та по-батьківськи пожалує. Недурно сказано: ледача та дитина, которі батько не вчив! Се ж люди так з своїми дітьми роблять, а то отець небесний, що милосердію його і міри нема! Той коли і пошле за гріхи яку біду, то він же і помилує! Тільки покоряйся йому! А після сього не будемо журитись, що нам бог милосердний не пошлеть терпіти, і, перехрестившись, скажемо: "Господи! Навчи мене, грішного, як сполнять волю твою святую!" – то й побачиш, що опісля усе гаразд буде.

Так робив Наум Дрот...

От його-то постигла лихая біда! Що ж він? Нічого. Хвалив бога і з тим прожив вік, що не вдався в тугу; а письменний не стерпів...

От як се було.

Наум Дрот був парень на усе село, де жив. Батькові і матері слухняний, старшим себе покірний, меж товариством друзяка, ні півслова ніколи не збрехав, горілки не впивавсь і п'яниць не терпів, з ледачими не водивсь, а до церкви? Так хоч би і маленький празник, тільки піп у дзвін – він вже й там: свічку обмінить, старцям грошенят роздасть і приньметься за діло; коли прочує яку бідність, наділить по своїй силі і совіт добрий дасть. За його правду не оставив же його і бог милосердний: що б то ні задумав, усе йому господь і посилав. Наградив його жінкою доброю, роботящою, хазяйкою слухняною; і що було Наум ні забажа, що ні задума, Настя (так її звали) ночі не поспить, усюди старається, б'ється і вже зробить і достане, чого мужикові хотілось. Поважав же і він її, скільки міг, і любив її, як свою душу. Не було меж ними не тільки бійки, та й ніякої лайки. Щодень хвалили бога за його милості.

У в однім тільки була в них журба: не давав ім бог діточок. Та що ж? Настя як здума про се, то зараз у сльози та в голос; а Наум перехреститься, прочита отченаш, то йому і стане на серці веселіш, і пішов за своїм ділом чи в поле, чи на тік, чи у загороду або до батраків, бо був собі заможненький: було й воликів пар б'ять, була й шкапа, були й батраки; було чим і панщину відбувати, і у дорогу ходити; була ж і нивка, одна і друга, ще дідівська, а третю він сам вже купив, так було йому чим орудувати.

Отим-то Настя, дивлячись на худобу, та й журилась: що кому-то воно, каже, після нас дістанеться? Не буде нам ні слави, ні пам'яті; хто нас поховає, хто нас пом'яне? Розтратять, що ми зібрали, а нам і спасибі не скажуть. А Наум їй було і каже: "Чоловікові треба трудитися до самої смерті; дасть бог діточок – діткам зостанеться, а не дасть – його воля святая! Він зна, для чого що робиться. Ніщо не наше, усе боже. Достанеться наше добрее доброму, він за нас і на часточку подасть, і мисочку поставить, і старцям роздасть. А коли буде наслідувати недобрий, йому гріх буде, а нас усе-таки бог милосердний, пом'яне, коли ми те заслужимо. Не журися, Насте, об худобі: вона наша, а не ми її. Стережись, щоб вона тобі не перепинила дороги до царства небесного. Сатана зна, чим підштрикнути; молися богу, читай "Ізбави нас од лукавого", то усе гаразд буде.

Аж ось за отцевські і материнські молитви дав їм бог і дочечку. Та й раді ж були обое, і Наум, і Настя; таки з рук її не спускали. Коли ж, було, куди дитина побіжить, чи до сусідів, чи на вулицю, то вже котрий-небудь, або батько, або мати, так слідком за нею і ходять. Та й що то за дитина була! Ще маленьке було, а знала і отченаш, і богородицю, і святий боже, і половину вірую. А тільки було зачує дзвін, то вже ні заграється, ні засидиться дома і каже: "Мамо! Піду до церкви, бач, дзвонять; грішка не йти; тату, дай шажок на свічечку, а другий старцю божому подати". І в церкві вже не запустує і ні до кого не заговорить, та все молиться, та поклони б'є.

От і виросла їм на втіху. Та що ж то за дівка була! Висока, прямесенька, як стрілочка, чорнявенька, очиці як тернові ягідки, бровоньки як на шнурочку, личком червона, як панська рожа, що у саду цвіте, носочок так собі пряменький з горбочком, а губоньки як цвіточки розцвітають, і меж ними зубоньки неначе жарнівки, як одна, на ниточці нанизані. Коли було заговорить, то усе так звичайно, розумно, так неначе сопілочка заграє стиха, що тільки б її й слухав; а як усміхнеться та очицями поведе, а сама зачервоніється, так от неначе шовковою хусточкою обітреть смажніі уста. Коси у неї як смоль чорнії та довгі-довгі, аж за коліно; у празник або хоч і в недільку так гарно їх повбира, дрібушки за дрібушку та все сама собі запліта; та як покладе їх на голову, поверх скиндячок вінком, та завітча квітками, кінці у ленти аж геть пороспуска; усі груди так і обнизані добрим намистом з червонцями, так що разків двадцять буде, коли й не більш, а на шиі... та й шия білесенька-білесенька, от як би з крейди чепурненько вистругана; поверх такої-то шиі на чорній бархатці, широкій, так що пальця, мабуть, у два, золотий єднус[2 - Єднус - дукач.] і у кольці зверху камінець, червоненький... так-так і сяє! Та як вирядиться у баєву червону юпку, застебнеться під саму душу, щоб нічогісінько не видно було, що незвичайно... вже ж пак не так, як городянські дівчата, що у панів понавчались: цур їм! Зогрішиш тільки, дивлячись на таких!

Не так було у нашої Марусі, Наумової та Настиної дочки, ось що я розказую, а її, знаєте, звали Марусею. Що було, то й було, та як прикрито та закрито, то і для дівчини чепурніш, і хто на неї дивиться, і хто з нею говорить, то все-таки звичайніш.

Сорочка на ній біленька, тоненька, сама пряла і пишнії рукава сама вишивала червоними нитками. Плахта на ній картацька, черчата[3 - Черчатий - пофарбований у червоне.], ще материнська - придана; тепер вже таких не роблять. І яких-то цвітів, там не було? Батечку мій та й годі! Запаска шовкова,

морева; каламайковий пояс, та як підпережеться, так так рукою і обхватиш, – ще ж то не дуже і стягнеться. Хусточка у пояса мережована і з вишитими орлами, і, ляхівка з-під плахти тож вимережована й з китичками; панчішки сині, суконці, і червоні черевички. От така як вийде, то що і твоя панночка! Іде, як павичка, не дуже по усім усядам розгляда, а тільки дивиться під ноги. Коли з старшим себе зострілась, зараз низенько вклонилась та й каже: "Здрастуйте, дядюшка!" або: "Здорові, тітусю!" І таки хоч би то мала дитина була, то вже не пройде просто, усякому поклониться і ласкаво заговорить. А щоб який парубок та посмів би її зайняти? Ну-ну, не знаю! Вона й не лятиметься, і ні слова й не скаже, а тільки подивиться на нього так пильно, та буцім і жалібно, і сердитенько, – хто її зна, як-то вона там загляне, – так хоч би який був, то зараз шапку з голови схопе, поклонивсь звичайненько, і ні пари з уст не мовить, і відійде дальш. О, там вже на все село була і красива, і розумна, і багата, звичайна, та ще ж к тому тиха, і смирна, і усякому покірنا.

На вулицю і не кажи, щоб коли з подругами пішла. Було мати стане їй казати: "Пішла б, доцю, на вулицю: бач, тепер весна, вона раз красна. Пограла б з подруженьками у хрещика, пісеньок би поспівала". Так де ж! "Лучче я, – каже, – на те місце, упоравшись, та ляжу спати, ранше устану, заміню твою старість: обідати наварю і батькові у поле понесу. А на вулиці що я забула? Іграшки та пустота, та, гляди, станеться, хоч і не зо мною, хоч і аби з ким, яка причина, та опісля і страшно відвічати за те одно, що й я там була! Нехай ім виясниться, не піду!" А про вечорниці так і не споминай! Було і других дівчат відводить та аж плаче та просить: "Будьте ласкаві, сестрички, голубочки, не ходіте на тее прокляте зборище! Та там нема ніякогісінького добра; там усе зле та лихее! Збираються буцімто прясти, та замість того пустують, жартують та вчаться горілочку пити; від матерів курей крадуть та туди носять, та ще й таке там діється, що сором і казати. Чи мало ж то своєї слави загубили, ходячи на тую погань: от хоч би і Явдоха, і Кулина, і Пріська. Адже ж і піп панотець не велить і каже, що гріх смертельний туди ходити. Та дивіться ж і на мене: от я дома більш усіх вас наряду, чим ви ходячи".

Отак було говорить-говорить, то, гляди, одна перестане ходити, далі друга, третя; а далі і зовсім мода перестане, щоб ходити. То й дякують добрі люди, а найбільш матері. А там опісля нечистий таки вп'ять силу озьме, підцукне й потягне низку добру до погібелі.

Тільки було наша Маруся уряди-годи збереться до подруженьки на весілля у дружечки. Та й то не буде вона у суботу бігати з ними по вулиці та горло драти,

мов скажена, як усі роблять; а прийде вже у неділеньку, посидить, пообіда, а як виведуть молодих надвір танцювати, вона тут чи побула, чи не побула, мерщій додому; розібралась, роздяглась, давай піч топоти і вечерять наставляти, і вже мати за нею було ніколи не поспішиться.

Отак, раз, на клечальній неділі, була Маруся у своєї подруги у дружках на весіллі і сиділа за столом. Проти дружечок, звичайно, сиділи бояри. Старшим боярином був з города парубок, свитник Василь. Хлопець гарний, русявий, чисто підголений; чуб чепурний, уси козацькі, очі веселенькі, як зірочки; на виду рум'яний, моторний, звичайний; жупан на ньому синій і китаєва юпка, поясом з аглицької каламайки підперезаний, у тяжинових штанях, чоботи добрі, шкапові, з підковами. Як пришивали боярам до шапок квітки, то усі клали по шагу, хто-хто два, та й лакей з панського двора і той п'ять шагів положив, що усі здивувались, а Василь усе вижидав та усе в кишені довбавсь; а далі витяг капшучок, а там таки дещо бряжчало, засунув пальці, достав та й положив на викуп шапки, за квітку, цілісінький гривеник!.. Як брязнув, так усі, хто був на весіллі, так і вжахнулись, а дружки аж співати перестали. А він собі й дарма: потряс патлами та за ложку і став локшину доідати, буцім тільки копійку дав.

От, сидячи за столом, як вже попринімали страву, давай тогді Василь дівчат розглядать, що були у дружках. Зирк! І вздрів Марусю, а вона аж у третіх сиділа, бо старшою дружкою, скільки було її не просять, ніколи не хоче: "Нехай, – каже, – другі сідають, а мені і тут добре".

Став наш Василь і сам не свій і, як там кажуть, як опарений. То був шутливий, жартовливий, на вигадки, на приклади – поперед усіх: тільки його й чули, від нього весь регіт іде; тепер же тобі хоч би півслова промовив: голову посупив, руки поклав під стіл і ні до кого нічичирк; усе тільки погляне на Марусю, тяжко здихне і пустить очі під лоб.

Познімали страву і поставили горіхи на стіл. Дружечки зараз кинулись з боярами цятатся; щебечуть, регочуться, вигадують дещо проміж весільних пісеньок, а наш Василь сидить, мов у лісі, сам собі один: ні до кого не заговорить і нікуди не гляне, тільки на Марусю; тільки вона йому і бачиться, тільки об ній і дума; неначе увесь світ пропав, а тільки він з Марусею і зостався: ні до чого і ні до кого нема йому ніякого діла.

Що ж Маруся? І вона, сердешна, щось змінилась: то була, як і завжди, невесела, а тут вже притьмом хоч додому йти. Чогось-то їй стало млосно і нудно,

і, як подивиться на Василя, так-так їй його жаль стане! А чого? І сама не зна. Хіба тим, що й він сидить такий невеселий. А ще найпуще, як один на одного разом зглянуть, так Марусю мов лихорадка так із-за плечей і озьме, і все б вона плакала, а Василь – мов у самій душній хаті, неначе його хто трьома кожухами вкрив і гарячим збитнем напува. От мерщій і відвернуться один від одного і, бачиться, і не дивляться, то й, гляди, Василь тільки рукою поведе або головою мотне, то вже Маруся і почервоніла, і вп'ять ізирнуться меж собою.

Думає сердешна Маруся, що, мабуть, се з очей їй стало, та й каже собі: "Піду лишень додому"; так думка така нападе: "Он той боярин, що у синім жупані, чи він чи недуж, чи що? Та як піду, то щоб він ще гірш не занедужав, і ніхто йому не допоможе; бач, як жалібно дивиться на мене і буцімто й просить: будь ласкава, Марусю, не втікай відсіля! Добре, добре, зостанусь!"

А Василь собі нудить світом і не зна, на яку ступити. Розчумав трохи, що бояри цятаються, та й дума: "Ке лишень поцятаюсь я он з тою дівчиною, що сидить смутна, невесела". Тільки, сердєка, протягнув руку, так неначе йому хто шепнув: "Не заньмай її, ще розсердиться: бач, яка вона одягна та пишна! Се, мабуть, міщанка; вона з тобою і говорити не захоче". Поблідніє наш Василь та вп'ять і похмуриться. Далі збиравсь-збиравсь, та як дружечки дуже почали співати, а весільний батько з матір'ю частіш стали горілочкою поштувати і піднявсь гомін по хаті, він таки хватив у жменю горіхів та до Марусі: "Чи чіт, чи лишка?" Та як се промовив, так аж трохи не впав із ослона на спину: голова йому закрутилась, в очах потемніло, і нестямивсь овсі.

Та й Марусі ж добре було! Як заговорив до неї Василь, так вона так злякалась, як тогді, як мати на неї розсердилась: а се тільки одним один раз і було на її віку, як, приніши вона від річки плаття, загубила материну хустку, що ще від її покійної матері, так за те-то на неї мати сердилась було, і хоч не довго, та вона – крий боже! – як було злякалась. Отже і тепер так їй було прийшло: якби можна, скрізь землю б провалилась або забігла куди, щоб і не дивитись на свого боярина. Та й що йому казати? Як скажу "нечіт", то він подума, що я чванна і не хочу більш з ним цятатись, а він так чи смутний, чи сердитий, а тільки жалко на нього дивитись. Скажу "чіт". Що ж? Як стала силуватись, щоб промовити слово, так ні жодною мірою не може сказати: губи злиплись, язик мов дерев'яний, а дух так і захватило. Дивиться, що й Василь з неї очей не спустить, і горіхи у жмені держить, і жде, що вона йому скаже; от їй того жалко стало, на велику силу та тихесенько, так що ніхто й не чув, промовила: "Чіт!" – та зирнулась з ним. І сама вже не стямилась, як узяла з Василевої жмені горіхи, та як схаменулась, як

засоромилась!.. Крий мати божа!.. Аж ось, на щастя їх, крикнув дружко: "Старости, пани підстарости! Благословіте молодих вивести із хати надвір погуляти". Тут і усі рушили із-за стола та, хто куди попав, мерщій надвір, дивиться, як будуть танцювати. От і Марусі, і Василеві неначе світ піднявсь, полегшало на душі, вийшли й вони з хати.

Троїста, музика гра, що е духу: риплять скрипки, бряжчать цимбали, а замість баса сам скрипник скрізь зуби гуде та прицмокує. От і розколихались наші дівчата: вийшла пара, а там друга, пішли у дрібушки. Ніжками тупотять, підківками бряжчать, побравшись за рученьки, виворочуються, то вп'ять розійдуться та, як утінки, плавно плывуть, тільки головками поводжують, то вп'ять у дрібушки... Вже й потомились, вже і хусточками утираються, вже б ім і годі, вже і другим хочеться потанцювать... так що ж бо? – музика гра та й гра! Вже одна із дівчат, Одарка Макотрусівна, ледве ноги волочить, піт з неї так і тече, притьмом просить музику: "Та годі-бо, дядьку!.. та перестаньте-бо... ось уже не здужаю!.." Та що ж? Музика гра та гра!.. Далі скрипник закінчив і пити скрипочкою попросив... От дівчатам годі, поклонились музиці і пішли до гурту.

– Ану, горлиці! – гукнув з кучі Денис Деканенко, розтовкав людей кулаччям, потяг до себе з кучі Пазьку Левусівну, і став з нею, і дожидається, поки почастують музику. Розставив ноги, у боки узявсь, шапка висока, сірих смушків, з червоним сукняним верхом, набік йому похилилась, усами поморгує, на всіх погляда й приговорює: "Отже узявся танцювати, та, може, і не вмію! Повчитись було у кривого Хоми, що на дерев'янці ходить". Як се почули люди, так і зареготались. Кузьма, таки старий Коровай, той і каже: "Отак! Отой навчить добре, сам ходячи на одній нозі". А Юхим Перепелиця сміявсь-сміявсь, аж йому сльози потекли, та й каже: "Оцей не вигада! Ну, вже так!" А Денис стоїть, неначе і не він, і не всміхнеться.

Напившись горілки, музика і вчистила горлиці. Як же розходивсь наш Денис, так що батечки! Там його морока зна, як-то мудро тоді танцював! Як же вдарив навприсядку, так ногами до землі не доторкується, – то поповзе навколішки, то через голову перекинеться, скакне, у долошки плесне, свисне, що аж у вухах залящить, та вп'ять в боки, та тропака-тропана, що аж земля гуде; а там стане викидувати ногами, неначе вони йому повиломлювані; а далі підскочить та вп'ять навприсядку, та около Пазьки так кругом і в'ється та приговорює:

Ой дівчина горлиця

До козака горнеться;

А козак, як орел,

Як побачив, та і вмер...

Добре було Денисові так бришкати без Василя; а той би його заткнув за пояс чи у танцях, чи так у речах або в молодечстві, бо він собі був на те уродливий. Коли було озьметься за танці, так і не кажи, що годі: перетанцює яку хоч музику; коли ж підвернеться до дівчат, то вже ні на кого більш і не дивляться, тільки на нього і його одного слухають, а на опрочих плюють; коли ж підсяде до старіших та стане загинати ім свої баянтраси, так усі, і старі і молоді, сидять та, пороззявлявши роти, слухають хоч до пізньої ночі.

Такий-то був наш Василь до сього часу. Тепер же він мов остуджений. Вийшовши з хати, де б то йти до гурту та, взявши дівчину, туди б і собі танцювати; ні, пішов собі, сердека, стороною від людей, схилився на пліт та й дума: "Що се мені сталося? Таки нічого не чую, нічого й не бачу, тільки одну сю чорняву дівчину! Вона в мене і перед очима, і на думці!.. Чому ж не займу її? Але! Бачиться, і не смію або й боюсь, щоб і не розсердилась... А як здумаю, що вона на мене мусить розсердитись, і коли підйду до неї, то вона відвернеться від мене і прожене, то від сії думки і світ мені немилий, і сам не знаю, що з собою робити!.. Пішов би й додому, так отут неначе прикований. Нудно, мені на сее весілля і дивитись; а очей не відведу від тієї хати, що он на приспі сидить моя дівчина та щось з подругою розговорює, та, чи мені так вже здається, чи таки справді, що на мене поглядають, може про мене..."

- Чого так зажурились, Семенович? - сказав йому Левко Цьомкал, підстарший боярин, та й вдарив його по плечах. - На дівчат заглядівсь, чи що? На лиш потягни люльки, та повеселішаеш, та й ходім танцювать. Бач, які бойні дівчата з города понаходили.

- Не хочу люльки, - каже Василь, - трохи не вона мені і завадила. Так щось нездорово! Або оце додому утікати, або що? Кінчай тут за мене порядок.

- Цур йому, - каже Левко, - ще погуляймо. Мабуть, чи нема тобі чого з очей? То проходись по вулиці, воно й минеться; або йди, лучче усього, та подивись, як дівчата танцюють. Ну, що вже Кубраківна вдала, так там вже за всіх. Що за танцюра! Та й дівка, брат, важна! Коли б до осені не втекла, то не мине моїх рук.

Мов лихоманка стрепенула Василя: поблід, як полотно, та аж руками схопивсь за коляку, щоб не впасти від журби. Він-бо думав, що се його дівчину Левко вихваля; бо, звісно, коли хто котру любить, то й дума, що вона і усім така хороша і люб'язна здається, як і йому. Послухав трохи чмелів, далі схаменувсь і на хитрощі піднявсь, давай його випитувати:

- Де Кубраківна? - каже, - чи не та чорнява, що повна шия намиста з хрестами? (себто Маруся).

- Ні, - каже Левко, - нам до тієї далеко. Моя он, бак, русява, що трошки кирпатенька, у свиті та рушником підперезана.

Полегшало нашому Василеві; аж здохнув, і очиці, як ясочки, заграли, як почув, що не його дівчину Левко любить. Тепер йому дарма і Кубраківна, чи тут вона, чи де, а давай мерщій допитуватись про свою та й каже Левкові:

- А то про яку ти кажеш, що до неї тобі далеко? Хіба тут є попівна або прикажчиківна?

- Ні, - каже Левко, - тут усе наші рівні; а я кажу про нашу Марусю.

- А що ж то за Маруся? - спитавсь Василь та й очі понурив у землю, буцім йому і дарма, а у самого не тільки що вуха, та що то, усяка жилочка неначе слуха; а він, сердешний, і дух притаїв, і боїться, щоб ні жодного словечка не прослухати, що йому буде Левко розказувати.

От і почав йому Левко про Марусю казати усе, що знав: і чия вона дочка, і який її батько багатий, і як він свою дочку кохає; а далі про Марусину натуру: як вона усіх жахається, що ніхто її не бачив не тільки щоб на вечорницях або у колядці, та й на вулицю, і на Купала, і ні на які ігри не ходить; чи така вже собі пишна або, може, несмілива; а що роботяща! І на батька, і на матір, і на себе пряде, шие, мие, і сама усе одна, без наньмички, і варить, і пече; а мати сидить ручки склавши.

Не пішла ж і Маруся до танців, а сіла собі сумуючи на приспі біля хати та ті горішки, що узяла у Василя, усе у жмені перемина та назирцем за Василем погляда. Що ж у неї на думці, того й сама не розбере. То часом стане їй весело так, що зараз бігла б до матері та, й приголубилась би до неї, та вп'ять засумує, і

слізеньки хусточкою обітре, і бажа батенька, щоб розвів її тугу; то всміхнеться, то засоромиться; і дума, щоб то й додому іти (так було попереду усе робила: чи посидить, чи не посидить на весіллі з друзками та мерщій і додому), та як розглядить, що треба побіля Василя іти, та й передума. А сього вона й сама не знала, що в неї на думці було: "Коли б отой парубок прийшов та поговорив би зо мною, то неначе б мені на душі легше стало". Як же тільки подумала об сім, та як засоромиться! Почервоніла, як калина, закрилась рученьками і голову похилила.

Ото й прийшла до неї Олена Кубраківна, перетанцювавши, та й сіла біля неї віддихати.

- Чого ти, Марусю, так сидиш? Чи плачеш, чи що?

- Ні, не плачу, - каже Маруся; і говорити б то, і замішалась, що й не знає, що й казати. - Отсе ім, - каже, - мочені кисллиці та було подавилась. А ти чого так засапалась?

- Та перетанцювалась собі на лихо, - каже Олена. - Як попав мене он той боярин, так усе крутив, крутив, поворочував мене, поворочував, а тут ще, на лихо, музика не перестає; так не тільки що ноги, та й руки болять, і голова крутиться. Та вже ж і танцюра! У нас такого і на усій слободі нема. Я казала своїм хлопцям, щоб приводили його до нас на вулицю.

От Маруся трошки й зрадувалась, що, може, Олена зна того парубка, що їй так у душу запав, бо й вона на свій пай думала, що вже краще її парубка і на світі нема і що се його вона так вихваля. От і давай про нього випитувать:

- А який же боярин, чи не старший?

- І вже старший, - забормотала Олена, - сидить собі, як понура, ні на кого не дивиться, і дівчат нікотрої не заньме. Нехай лишень сядуть за стіл, вже не я буду, щоб не приспівала йому:

Старший боярин - як болван:

Витріщив очі, як баран.

Обручами голова збита,

Мочулою свитка зшита,

Личком підперезався,

У бояри прибрався.

От як йому приспіваю. Нехай зна і наших дівчат. Він, може, дума, що селяни не вміють танцювати? Ну-ну! Ще його батька навчать.

– А може, він і не вміє? – спитала Маруся, а сама закривалась рукою, щоб не бачила Олена, як вона від сього соромиться.

– Хто? Василь не вміє? – аж скрикнула Олена.

– Та я й не знаю, чи він Василь, чи він хто; і чи він вміє танцювати, чи не вміє, я не знаю; та й його зовсім не знаю.

Сказавши сее, Маруся і схаменулась, щоб не замовчала Олена про нього розказувати; бо їй кріпко хотілось знати, хто він і відкіля; і тільки що хотіла випитувати, аж тут Олену розносило з своїм боярином: давай вп'ять жаліться, як він їй руки повикручував, як її вморив, се і те; і довго усе про нього говорила.

Довго слухала Маруся і не знала, як Олену і спинити, бо та радесенька була хоч до вечора товкти про свого боярина. Далі, буцімто не второпала, про кого вона розказує, та й каже:

– Приспівай же йому вже, та добре.

– Та се не йому! Хіба ти не чуєш? – крикнула до неї Олена. – Се я Василеві хочу приспівати.

– Та що там за Василь тобі дався? – каже Маруся. (А се вже у дівчат така натура, що котра якого парубка полюбить, то нарощне стане корити, щоб другі його похваляли.) – От, не видала твого Василя, – каже, – і відкіля він тут узявся? І з якої слободи забрів сюди?

– Але! Мабуть, чи не з слободи! Він з города, він свитник, коли чула. Та що вже за завзятий! Вже де появиться, то усі дівчата коло нього. І танцювати, і жартувати,

не узяв його біс. Та й красивий же! Бач, як вихиляється, за тин держачись! Спиная так і гнеться, неначе молодий ясенюк, а з виду як намальований: очі йому як зірочки, а патли так і мотаються: бач по-купечеському...

– Мабуть, ти його любиш, так тим і хвалиш, – ледве промовила Маруся, ховаючи очі у рукав, а сама як на вогні горіла від Олениних розказів.

– Потурай, що люблю! Пожалуй би, любила, так він на таких і не подивиться. Кажуть, що його хазяїн та хоче його у прийма узяти, а дочка красива, та й красива і дуже багата. Він і сам ма копіичину: адже ти бачила, що й за шапку та викинув аж гривеника; отак і усюди він робить. Вже якби не було...

Тут підбіг Денис та й потяг Олену до танцю за рукав.

Вже вона його і лаяла, і кулаччям у спину товкмачила, так нічого і не зробила: потяг та й потяг. А їй пильно хотілось з Марусею посидіти та про парубків наговоритися.

Зосталася Маруся сама. Узяли її думки та гадки; а як згадала, що Олена казала, що його хазяїн та бере його у прийма і що віддає дочку і красиву, і багату, та й зажурилась! Схилила головоньку на білуручку, а слізючки з очей так і капотять! От обтерла їх хусточкою, закрилася рученькою та й дума: "Ох, лихо мені тяжке! Лучче б я його не бачила!.. Як-то мені його забувати? Тим-то городянські дівчата... у них і парубки свої, не такі, як у нас, що ні на що дивитись... Піду швидше додому (а сама ні з місця), стану поратись, робити, то, може, й забуду! Так-то й забуду! Ох, доленько моя лихая!.. Тепер сих горішків ніде не подіваю, так при собі й носитиму, більш ні на що, тільки на пам'ять. Хоч би на сміх вони мені сказали..." Та, сее думавши, потрясла у жмені горішки та голосно й промовила: – Чи він мене любить? Чіт чи лишка?

– Чіт! І любить тебе від щирого серце! – обізвавсь Василь, що вже давно стояв біля неї і дививсь на її смуту та не знав, як зайняти.

– Ох, мені лишенько! – скрикнула Маруся і стрепенулась, як тая рибонька, ускочивши ув ятір. – Хто такий? Про кого ви говорите? – пита й сама не зна, для чого і об чім.

– Той тебе любить... про кого... ти думала... – казав Василь, задихаючись від неспілости і з ляку, як почув, що вона ма когось на думці.

– Та я... ні про кого... не думала... я так... – сказала бідна дівка та й злякалася гріха, що – зроду вперше збрехала; а опісля й каже: – Хто б то мене й полюбив?..

– Марусю, Марусю! – каже Василь, тяжко, від серця здохнувши; та й вп'ять насили дух перевів і каже: – Я знаю такого...

– Марусю, Марусю! А ходи-но сюди! – так кликнула її та ж Олена. Маруся ні жива, ні мертва! Злякалась того, що Василь став з нею говорити, та ще так голосно; а тут ще й то, що Олена бачить, що вона з чужим парубком розговорює, а опісля і сміятиметься їй; а що найбільш те їй було страшно, і жалко, і ніби досадно, що Василь каже про когось другого, що її любить; а їй би хотілось, щоб він сказав, що він сам її любить. От як злякалась, скочила з місця та й не може ступити; а Олена, знай, її кличе: "Та йди сюди, ось-осьде я". А Василь теж став як укопаний і не зна більш, що й казати. На думці б то й багато дечого є, так язик не слуха, не пошевельнеш його; а тут ще, на біду, підслухав, що Маруся об комусь вже дума і що йому нічого тут убиватися, а тут ще Олена збила його з толку... От і стоять вони обое, сердешні, і не знають, на яку ступити, і чи йти ім куди, чи що робити?

Вже сама Олена прийшла до Марусі й питається: чи вона тутечки довго буде?

– Ні, – каже Маруся, – уже мені пора й додому. Нічого більш тут дождатись. – Та, сее кажучи, так важко здохнула, що крий мати божа!

– І я отсе йду додому, – каже їй Олена, – мати прислала за мною. Чи знаєш що? Ходім завтра укупі на місто, мати казала дещо купувати, так ходім зо мною; ти таки усе лучче знаєш.

– Добре, ходім. Моя матуся щось нездужа, так що нам треба, я й куплю, заходь тільки за мною, – сказала їй Маруся.

– Зайду, зайду. Жди мене до сход сонця. Ходім же тепер укупі додому та в перекупки купим кисличок.

От подруженьки, побравшись за руки, і пішли собі.

Зоставсь Василь і стоїть, сам не свій. По його думці, він, бачиться, закинув Марусі наздогад, що се він її любить, і дума: "Коли б вона не мала кого на приметі та щоб його хоч трохи любила, то більш би йому нічого і не треба; не хотів би ні грошей, ні панства. Так-бо почервоніла, як я їй став закидати, що її полюбив, і очиці опустила у землю, а рученятами усе хусточку крутила, вже, вірно, з серця; а як пішла за Оленою, то не тільки йому і словця не сказала, та і не глянула на нього".

Сумувавши, пішої він назирцем за Марусею і бачив, що вона аж поки ввійшла у другу вулицю, то аж тричі оглядалась, – а чого? Хто її зна! Дівчачу натуру трудно розгадати, бо вони часто буцімто і не люблять, хто їх займає, і буцімто й сердяться, а там собі нишком так його люблять, що й сказати не можна! Та таки і тії правди нігде діти, що інша дівочка, ще молоденька, що зроду вперше побачить такого парубка, що їй прийде по серцю, то й сама себе не розгада, що з нею діється. На думці, так би на нього усе і дивилась би, і говорила б усе з ним з одним, і сіла б біля нього, та чогось-то усе стидно; хоч ні душі нема близько, а їй здається, буцімто усі люди так на неї і дивляться; або хоч і не дивляться, так по очам пізнають, що вона з парубком говорила. Отим-то така і жахається, і втікає, ні слова не вказавши парубкові, що залицяється до неї; як же відбіжить від нього, та й сама жалкує, та-ба! вже не можна діла поправити! Добре ж, коли парубок не розсердиться та ще удруге стане ляси підпускати, так ще не зовсім біда; а як же подума: "Лихо її матері, яка пишна! Цур їй!" – та й підвернеться до другої, так тогді вже зовсім лихо! І сумує, сердешна, і нишком поплаче, та притьмом нічого робить! і вже ж самій його не заньмати, щоб не сказав: "Сама, – каже, – на шию вішається".

Смутна прийшла додому наша Маруся, та тільки не об тім. Вона думала, що Василь її не любить, а коли б любив, то зараз прямо й сказав би, а то про когось другого казав, а об собі ні півслова. "Та й Олена ж казала, що хазяїн бере його у прийми, та се вже певно, що він любить хазяйську дочку. Та як її і не любить? Вона собі городянка, міщанка, та, кажуть, хороша та й хороша! А, думаю, як убереться, так намиста ще більш, чим у мене; а скриня з добром мала? Та ще, думаю, і не одна; там, може, такі великі, та розмальовані, та на колесах; а подушок, подушок! так, може, під саму стелю... Так куди вже йому до мене! Він на таких і не подивиться". Ось так думала Маруся, прийшовши додому і сівши у хаті на лаві.

Дивилася стара Настя, мати її, лежачи на полу та стогнучи від недуги, що дочка її сидить смутна і невесела, – і нічого про весілля не розказує, і за діло не

принймається; дивилася довго, а далі стала питати:

– Чого ти, доню, така невесела, мов у воду опущена? Чи не занедужала, нехай бог боронить? Глянь лиш, як ще й ти звалишся, що батько з нами буде робити? Кажі-бо, що в тебе болить?

– Нічого, мамо! – каже Маруся.

– Чи не порвала намиста, жартуючи на весіллі? – пита Настя.

– Ні, мамо!

– Чи не зобідив тебе хто? То батькові скажи, він зараз уступиться.

– Ні, мамо.

– Так, коли ж нема нічого, так чого так сидіти? Ішла б по воду: пора наставляти вечеряти.

– Зараз, мамо! – сказала Маруся, а сама ні з місця.

Дожидала мати, дожидала, далі вп'ять за неї: і уговорювала її, а далі і сварилась на неї; так вже насилу та на превелику силу розколихала її, що вона роздяглась і, не поховавши гаразд ні скиндячок, ні намиста і ніякої одежі, узяла кошик, щоб то ув огороді зілля нарвати, та замість огорода пішла до криниці по воду, неначе з відрами; іде і байдуже; та вже як прийшла до криниці і як стали над нею люди сміятись, так вона тоді схаменулась і мерщій додому. Що ж? І додому вернувшись, не лучча була; затопила у печі і приставля горшки порожні; замість пшона, щоб замняти борщ, вона сіль тре у макотерті та підлива борщу... І що ні озьме, до чого не кинеться, усе не так, усе не до шмиги, так що і старий Наум, вернувшись додому і дивлячись на таке її порання, аж сам дивувався.

Сяк-так віддавши вечерю, Маруся пішла до корів, а Настя стала журитися і каже Наумові:

– Ох мені лишенько тяжке! Що ж отсе з Марусею діється? Каже – зовсім здорова, а за що не приньметься, що не почне робити, усе не до ладу, усе не так, як

треба. Та чогось собі чи журиться, чи що? Нехай бог боронить, чи не з очей їй сталося?

– У вас, у жінок, усе з очей, – заворчав Наум, – Чи дитина змерзла на холоді, чи дитині душно в хаті, ви кажете: з очей; голодна, їсти просить – з очей, наївшись, не хоче – і то з очей; чи засміялась, чи зажурилась, чи сіла, чи встала – усе з очей, усе про все у вас очі. А що очі можуть зробити? Нічого; дивляться собі на світ божий та й годі. Рукою чоловікові біду зробиш, а язиком ще й гіршу, а очі нічому не привинні.

– А чому ж баби, котрі знають, та й злизують і шепчуть? Якби воно нічого, то нічого б і не робили, а то...

– На те шепчуть і злизують, щоб таких дурників дурити, як ти і прочіі. Потурай тільки їм: вони, пожалуй, раді, щоб тобі за все, про все шептати, аби б грошики лупити. А хто що може чоловікові зробити, oprіч бога милосердного? Він нашле біду, він і помилує; тільки молись і його одного знай; а з тою бісовщиною, з ворожками та знахурами, – не водись. Помолись, Насте, хоч лежачи, богу, коли не здужаєш підвестись; і я таки помолюсь, то й гляди, що Маруся наша завтра зовсім здорова буде. Мовчи ж, он вона іде.

Маруся, зовсім упоравшись і поприбиравши, розпитувала матір, чого треба на місті купити, і узяла у батька скільки треба грошей, послалась на лаві, помолилась богу і зверх усього ударила три поклони, щоб вже більш не думати про Василя, її так батько вчив:

"Коли, – каже, – тобі чого треба або журба тебе озьме, – зараз до бога. Вдар три поклони й проси, об чому тобі нужда, і жди певно від нього милості. Він наш отець, він зна, що кому і у якое урем'я послать".

От з такою думкою лягла Маруся. Та що ж? І сон її не бере. Те й діло, що дума... та не об Василеві, де то вже! Вона його і знати не хоче... Та й нащо їй він... "Він досі вже посватаний; адже і хусточка у нього, що з кишені виньмав, то не хлоп'яча, а притьмом дівоча, і вже, вірно, вона йому подарувала... та він же невеселий на весіллі був... ото, мабуть, скучав за своєю голубкою... та ще щоб я об ньому думала? Як би не так! Він собі і сидів, неначе один у лісі, ні на кого і не дививсь..." Далі здохнула і дума: "І мене заняв тими горіхами, аби б то вже так!.. Ні, Василю, не нашим дівчатам об тобі думати, у тебе є своя... От уже любить її,

думаю?.. Бачиться, усе об ній так і думав, бо ув очах так і видно були слізюнки... тепер вже вони досі укупочці... і вона вже, вірно, цілує його у тії оченьки, що, як блискавка, як згляне, так і сяє... от вже не націлує вона їх!.. Того ж то він по ній мав плакати... Чого ж я отсе плачу?.. Ох, горечко мені тяжке!.. Коли б була знала, не ходила б на те весілля!.. Нащо було розпитувати Олену про нього! Та дарма; я вже зовсім про нього і не думаю... та й він же про мене теж. Може, він думав, що... тее-то... я б то... що каже: я знаю такого, ще тебе любить, а йому б то вже не можна, що вже він посватаний... Бог з тобою! Нехай тобі бог помага! І оженися, і любися... Та чого ж я усе плачу?.. От того й туга така, що зачим я на те весілля ходила... Тепер засну вже... Завтра чим світ устану, піду на торг та й розіб'ю свою тугу. Коли ж з ним зострінусь на місті, то буцім його і не знаю, і не буду на нього дивитись... А вже він, вірно, з нею ходитиме по базару та дещо купуватимуть... бо, мабуть, і весілля швидко буде... То-то вже він буде рад, як оженився!.. А вона?.. Чого ж я заливаюсь слізюнками?.. Ох, бідонька моя! Ох, горечко мое! Чого-таки я на весілля ходила?.."

От так-то бідна Маруся, не хотівши й споминати про Василя, тільки об нім одним і думала, і хоч би тобі на часиночку очицями звела; плакала та журилась цілісіньку ніч. А й довга ніч у нас на клечальній неділі! Вечірня зоря ще не погасне, а світова вже й заньмається; блисне Віз, та вже докотившись до сход сонця.

От і тепер. Тільки що зірочки засяли у бога милосердного на небесах, тільки що розсвітилися, та й то не зовсім ясно, а неначе скрізь серпанок... Соловейко стих біля своєї самочки, щоб виспалась хорошенько, не жахаючись; вітерець заснув, і гілочки по садкам, дрімаючи, ледве-ледве колишуться; тільки й чути, що через греблю на лотоках водиця цідиться і, мов хто нищечком казку каже, що так і дрімається, а то усюди тихесенько... Аж ось – недовго: зірочка покотилась... далі друга... третя – і поховались у синьому небі, мов у море канули; а прощаючись з землею, трошки сплакнули... от від їх слізюнок пала роса на землю. Канула її крапелька, зашелестіла у аері – і прокинувся вітерець та й поколихав тихенько гілочки по садкам та по ліскам... От і попрокидались птичі самочки, лупнули очицями, зацмокали носиками... тут зараз їх самчики, що біля них дрімали, попробуркувались і з радощів, – що настає вп'ять божий день і вони будуть з своїми самочками літати, гратись, любитись і що, може, яка і яечко знесе, – з таких-то радощів заспівали своїх пісеньок, що рано й вечір хвалять господа небесного, отця милосердного як чоловікові, так усякому звірю, птиці та й самій манюсінській комашечці, що й оком не вздриш. А не хто уже виспівувать як соловейко. Защебетав, залящав, зачиркав, засвистів, затріщав... то стихне, ніби пошепче своїй самоцці, як її любить, а вона йому, мабуть, скаже, що й вона його

любить і похваля його пісеньки, то з радощів і гукне на увесь садок... а як промеж того ще й носичками поцілуються... тут він уже й не стямиться... зажмуриться, защебече, затерчить, що аж неначе охрипне, та знову ще дужче лясне. Задрібоче, що аж дух йому запирається... Та усе ж то так гарно, так гарно, що розказати не можна, а на душі весело!

Кінець ознакомительного фрагмента.

notes

Примітки

1

Личман – пастух, чабан.

2

Єднус – дукач.

3

Черчатий – пофарбований у червоне.

Купить: https://tellnovel.com/ru/kv-tka-osnov-yanenko_grigor-y/marusya

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купить](#)